MALTA

QORTI KOSTITUZZJONALI

S.T.O. PRIM IMHALLEF
VINCENT DE GAETANO

ONOR. IMHALLEF
JOSEPH D. CAMILLERI

ONOR. IMHALLEF
JOSEPH A. FILLETTI

Seduta tat-8 ta' Novembru, 2004

Appell Civili Numru. 742/2000/1

George Xuereb

v.

Registratur tal-Qrati, Segretarju Permanenti fil-Ministeru tal-Gustizzja, Avukat Generali, Dorothy mart George Xuereb ghal kull interess li jista' ikollha

Il-Qorti:

Dan huwa appell ta' l-intimat Avukat Generali minn decizjoni tal-Prim'Awla tal-Qorti Civili ta' l-14 ta' Marzu 2002 dwar jekk fil-kors ta' proceduri gudizzjarji civili istitwiti minn George Xuereb (illum l-appellat) kontra l-mara tieghu Dorothy Xuereb inkisirx id-dritt fondamentali ta' l-istess George Xuereb ghal smiegh xieraq fi zmien ragonevoli.

Il-Fatti

Il-fatti li taw lok ghal din il-vertenza huma, in succint, is-segwenti:

(a) Permezz ta' decizjoni tal-Prim Awla tal-Qorti Civili ta' l-14 ta' Awissu 1981, kif konfermata mill-Qorti ta' l-Appell fis-17 ta' Mejju 1982, u deciza finalment fit-23 ta' Marzu 1983, fl-ismijiet "George Xuereb v. Dorothy Xuereb" (Citaz. Nru. 590/77/G), l-imsemmija Dorothy Xuereb kienet giet ikkundannata tikkonsenja lil George Xuereb l-oggetti deskritti a fol 6, 7, 8 u 9 ta' dawk l-atti, konsistenti f'fided u hagar prezzjuz ta' certu valur, liema valur gie allegat li kien ta' madwar LM80, 000.

(b) Wara din id-decizjoni, George Xuereb ipprova jesegwixxi dik is-sentenza permezz ta' mandat ta' qbid, izda dawn kollha kellhom ezitu negattiv. Ghalhekk, hu ppresenta citazzjoni (Citaz. 807/83) fejn talab lill-istess Prim Awla tal-Qorti Civili tohrog mandat *in factum*, peress li martu Dorothy Xuereb kienet qed teludi l-effetti ta' tali sentenza billi tahrab mill-konsenja ta' dawn l-oggetti ta' valur kif kienet giet ikkundannata li taghmel.

(c) Din il-kawza biex jinhareg dan il-mandat *in factum* giet prezentata quddiem l-imsemmija il-Prim Awla fl-**1 ta' Lulju 1983** (Citaz. Nru. 807/83/CS/WG/VCC/FGC/RCP).

(d) Peress illi sal-25 ta' April 2000, din il-kawza ghall-hrug ta' mandat *in factum* kienet ghadha ma gietx deciza mill-Prim Awla tal-Qorti Civili, George Xuereb, l-appellat odjern, fid-data imsemmija (cioe` fil-25 ta' April 2000) ippresenta r-rikors promotur odjern fejn ilmenta mit-tul taz-zmien, li skond hu kien esagerat u rragonevoli, li kienu

qed jiehdu dawk il-proceduri biex jigu decizi, allega li minhabba dan id-dewmien kienu qeghdin jigu lezi d-drittijiet fondamentali tieghu kif protetti mill-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni u l-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea dwar il-Harsien tad-Drittijiet fundamentali tal-Bniedem, u talab li dik il-Qorti – cioe` l-Prim Awla fil-kompetenza kostituzzjonali taghha – "taghti dawk id-direttivi u ordnijiet kollha opportuni u xierqa sabiex jigu mharsa d-drittijiet fondamentali" tieghu.

(e) Fil-mori tal-proceduri kostituzzjonali quddiem il-Prim Awla tal-Qorti Civili, il-kawza fejn ir-rikorrent kien qed jitlob il-hrug ta' mandat *in factum* (Citaz. 807/83) giet deciza mill-Prim'Awla tal-Qorti Civili fit-2 ta' Ottubru 2001. Permezz ta' din id-decizjoni tat-2 ta' Ottubru 2001 it-talbiet ta' George Xuereb gew michuda ghaliex, skond dik il-Qorti, id-decizjoni li hu kien qed jipprova jesegwixxi kienet wahda *di dare* u mhux *di fare*, u ghalhekk il-mandat *in factum* ma kienx disponibbli ghall-kaz tieghu. Din id-decizjoni giet konfermata mill-Qorti ta' l-Appell fis-27 ta' Marzu 2003 (allura wara li kienet inghatat is-sentenza appellata tal-14 ta' Marzu 2002 u wara wkoll li kien gie interpost l-appell mill-Avukat Generali fit-22 ta' Marzu, 2002).

Is-Sentenza Appellata

Fis-sentenza appellata, moghtija, kif inghad, mill-Prim Awla fl-14 ta' Marzu 2002, wara li dik il-Qorti lliberat mill-osservanza tal-gudizzju kemm lis-Segretarju Permanenti fil-Ministeru tal-Gustizzja kif ukoll lir-Registratur tal-Qrati (fiz-zewg kazi bl-ispejjez "f'dan ir-rigward" kontra r-rikorrent George Xuereb) iddecidiet hekk fil-mertu:

"Ghall-motivi kollha premessi, din il-Qorti tiddisponi mir-rikors ta' George Xuereb billi (1) tiddikjara li fil-proceduri quddiem il-Prim Awla tal-Qorti Civili, Citaz. Nru. 807/83/CS/WG/VCC/FGC/RCP fl-ismijiet *George Xuereb v. Dorothy Xuereb* gie lez id-dritt tar-rikorrent/attur George Xuereb ghal smigh xieraq fi zmien ragjonevoli protett bl-Artikolu 39(2) tal-Kostituzzjoni ta' Malta u bl-Artikolu 6(1) tal-

Konvenzjoni Ewropea tad-Drittijiet Fondamentali tal-Bniedem; (2) bhala rimedju effettiv favur ir-rikorrent George Xuereb ghal din il-vjolazzjoni tad-dritt fondamentali tieghu msemmi, tikkundanna lill-intimat Avukat Generali sabiex ihallas lill-imsemmi rikorrent is-somma ta' tlett elef lira Maltin (Lm3,000) in linea ta' kumpens; (3) l-ispejjez jinqasmu hekk: parti wahda minn erba (1/4) jhallasha r-rikorrent George Xuereb, u tlett partijiet minn erba (3/4) jhallashom l-intimat Avukat Generali."

U dan wara li dik il-Qorti kkunsidrat is-segwenti:

"Illi qabel ma tikkunsidra dan ir-rikors fil-meritu, huwa mehtieg li din il-Qorti tiddisponi fl-ewwel lok mill-eccezzjonijiet preliminari sollevati mill-intimati s-**Segretarju Permanenti fil-Ministeru tal-Gustizzja w ir-Registratur tal-Qorti**, fejn qed jghidu li mhumiex il-legittimu kontradittur f'dawn il-proceduri kostituzzjonali.

L-Artikolu 181 B tal-Kap. 12 jipprovdi li l-Gvern, jigifieri l-Istat, ghandu jkun rapprezentat fl-atti u fl-azzjonijiet gudizzjarji mill-**KAP TAD-DIPARTIMENT** tal-Gvern li jkun inkarigat fil-materja in kwistjoni. Barra minn hekk, is-subinciz (2) ta' l-istess Artikolu jipprovdi wkoll li l-Avukat Generali jirrappresenta lill-Gvern f'dawk l-atti w azzjonijiet gudizzjarji li minhabba n-natura tat-talba ma jkunux jistghu jigu diretti kontra dipartimenti l-ohra tal-Gvern. Mela huwa l-Avukat Generali li jirrappresenta lill-Gvern, in rappresentanza ta' l-Istat.

Issa, fil-kaz prezenti, l-ebda dipartiment ta' Gvern ma kien involut fil-litigju, u huwa ben saput fid-dritt kostituzzjonali w konvenzjonali li l-Gudikatura hija ndipendenti mill-Ezekuttiv, u certament ma tistghax titqies bhala dipartiment tal-Gvern. Fil-kaz prezenti, ir-rikorrent qed jallega dewmien minhabba l-operat ta' martu Dorothy Xuereb kif ukoll minhabba l-operat tal-Qorti li ppresjediet il-proceduri li bihom hu kien talab il-hrug tal-***Mandat In Factum***. Bla ebda mod ma hu qed jattribwixxi l-allegat dewmien ghal xi operat jew agir minn naha ta' l-

amministrazzjoni tal-Qrati, rappresentatha mir-Registratur tal-Qorti.

Hu evidenti, mela, li certament is-Segretarju Permanenti fil-Ministeru tal-Gustizzja ma jirrappresentax l-Istat f'azzjonijiet bhal dawn odjerni, u, allura, l-eccezzjoni tieghu li hu mhux il-legittimu kontradittur ghandha tigi milqugha, b'dan li hu qed jigi liberat mill-osservanza tal-gudizzju, bl-ispejjes kontra r-rikorrent f'dan ir-rigward.

Dwar il-posizzjoni tar-Registratur tal-Qorti, in vista tal-fatt li r-rikorrent qed jattribwixxi l-allegat dewmien kemm ghall-martu, kif ukoll ghal mod ta' kif il-Qorti mexxiet l-andament tal-proceduri in kwistjoni, u, allura, qed jattribwixxi dan id-dewmien ghall-agir ta' xi Imhallef partikolari li ghal xi zmien kien qed jippresjedi dawn il-proceduri, hu evidenti, allura, li f'din il-kwistjoni, ir-Registratur tal-Qorti ma kellu ebda kontroll fuq dawk il-proceduri partikolari w lanqas ma kien involut b'xi mod fil-materja, il-meritu tar-rikors promotur. Hu ben saput li l-Gudikatura hija organu ndipendenti mill-Ezekuttiv u ma taqa' taht ebda dipartiment governattiv, u hu f'dan is-sens, mela, li jekk id-dewmien lamentat mir-rikorrent huwa attribwibbli ghall-operat tal-Qorti, allura, ir-Registratur tal-Qorti, li hu biss inkarigat mill-amministrazzjoni tal-Qorti u mhux ukoll mill-operat tal-Gudikant, ma jistghax hawnhekk ikun legittimu kontradittur. Hu propju ghalhekk, mela, li din l-eccezzjoni sollevata mir-Registratur tal-Qorti qed tigi milqugha, u hu qed jigi liberat mill-osservanza tal-gudizzju, bl-ispejjes kontra ir-rikorrent f'dan ir-rigward.

Isegwi li in vista ta' dan li ghadu appena ntqal, il-Qorti mhiex sejra tiehu aktar konjizzjoni ta' l-eccezzjonijiet l-ohra sollevati mis-Segretarju Permanenti fil-Ministeru tal-Gustizzja w mir-Registratur tal-Qorti. Ghalhekk jibqghu bhala intimati f'dawn il-proceduri l-imsemmija Dorothy Xuereb w l-Avukat Generali.

IKKUNSIDRAT :

Illi f'dan l-istadju, il-Qorti sejra issa tiddisponi mill-eccezzjonijiet ulterjuri sollevati mill-intimata Dorothy Xuereb permezz tan-Nota taghha prezentata minnha wara t-2 ta' Ottubru, 2001, cioe' wara li giet deciza l-kawza li kien ghamel ir-rikorrent zewgha fejn talab il-hrug ta' ***Mandat In Factum***, kawza li istitwixxa fl-1 ta' Lulju, 1983.

Dorothy Xuereb tikkontendi li gja' la darba l-imsemmija proceduri issa gew decizi, u anke gew respinti t-talbiet ta' George Xuereb biex jinhareg dan il-***Mandat In Factum***, dan issa ma jistghax jibqa' jkollu interess guridiku f'dawn il-proceduri kostituzzjonali minnu istitwiti. Hi tghid li r-rikorrent issa ma jistghax legalment jibqa' jinsisti ghal xi dikjarazzjoni ta' vjolazzjoni ta' xi dritt fondamentali w ghal xi rimedju ghal dan l-allegat ksur tad-dritt tas-smigh xieraq fi zmien ragjonevoli.

Barra minn hekk, din l-intimata tghid li r-rikorrent m'ghandux interess guridiku li jippromwuovi dan ir-rikors peress li l-proceduri ghall-hrug ta' l-imsemmi ***Mandat In Factum***, f'dan il-kaz ghall-allegat disprezz taghha lejn il-Qorti, huma ta' natura kriminali, u, allura, bhala tali, l-azzjoni kienet tmiss biss lill-awtoritajiet gudizzjarji w l-istess intimata, se mai, u mhux lilu.

Fuq dawn iz-zewg eccezzjonijiet, din il-Qorti ftit ghandha xi tghid.

Dwar it-tieni eccezzjoni, dik li r-rikorrent m'ghandux interess guridiku fil-proceduri kostituzzjonali stante li l-proceduri ghall-allegat disprezz lejn il-Qorti da parti ta' l-intimata huma ta' natura kirminali, jigi rilevat illi l-***Mandat In Factum*** mhux kontemplat fil-ligi esklussivament jew biss ghal proceduri ta' disprezz lejn il-Qorti. Barra minn hekk, disprezz lejn l-awtorita' tal-Qorti mhux necessarjament jew dejjem hu ta' natura kriminali. Fil-fatt proceduri ghal disprezz lejn il-Qorti minhabba agir li jsir mhux waqt seduta tal-Qorti (**in faciem curiae**) jittiehdu bi procedura civili. Din l-eccezzjoni, ghalhekk, hija respinta.

Dwar l-ewwel eccezzjoni ta' Dorothy Xuereb fis-sens li issa li giet deciza l-kawza li George Xuereb kien ghamel

biex jottjeni l-hrug ta’ ***Mandat In Factum***, allura ma ghadx ghandu interess guridiku f’dawn il-proceduri kostituzzjonali, din l-eccezzjoni wkoll ma treggiex.

Apparti l-fatt li s-sentenza moghtija mill-Prim Awla tal-Qorti Civili fit-2 ta’ Ottubru, 2001, ghada ma ghaddietx in gudikat finali ghaliex hemm appell minnha li ghadu pendenti, hi l-fehma ta’ din il-Qorti li minkejja l-fatt li kien hemm din id-decizjoni, u kien x’ kien l-ezitu ta’ dawk il-proceduri, dan il-fatt bla ebda mod ma jillimita jew jnehhi xi dritt kostituzzjonali li r-rikorrent ghandu biex jissalvagwardja dak li jaghtu l-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta’Malta, u l-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea. Dak li qed jitlob ir-rikorrent hawnhekk fil-proceduri odjerni bla ebda mod ma jigi affettwat mill-fatt li kien hemm decizjoni f’dawk il-proceduri li taw lok ghal l-ilment tieghu. Huma zewg kwistjonijiet kompletament indipendenti minn xulxin. Dak li huwa rilevanti fil-kawza prezenti huwa jekk iz-zmien li ghadda bejn l-1 ta’ Lulju, 1983, meta bdew il-proceduri bit-talba ghall-hrug tal-***Mandat In Factum***, sa meta giet deciza din l-istess kawza fit-2 ta’ Ottubru, 2001, kienx dan xi zmien esagerat jew mhux ragjonevoli, jew le. Ghalhekk, anke din l-eccezzjoni ta’ l-intimata Dorothy Xuereb hija respinta.

Il-Qorti issa sejra tghaddi biex tikkunsidra dan ir-rikors fil-meritu.

Dritt ghas-Smigh Xieraq fi Zmien Ragjonevoli

B’mod generali, biex jigi diterminat jekk is-smigh f’xi proceduri quddiem il-Qorti sarx fi zmien ragjonevoli kif mitlub mill-Artikolu 39 (2) tal-Kostituzzjoni ta’ Malta w mill-Artikolu 6 (1) tal-Konvenzjoni Ewropea, wiehed irid iqis ic-cirkostanzi kollha partikolari f’dawk il-proceduri, u b’mod partikolari (**1**) n-natura u/jew il-komplessita’ tal-kaz in kwistjoni, (**2**) il-kondotta tal-partijiet fil-kawza, u (**3**) il-mod kif dawk il-proceduri gew trattati w kondotti mill-awtorita’ gudizzjarja stess.

Issa fil-kaz prezenti, il-perijodu rilevanti ghall-finijiet ta' l-Artikolu 39 (2) tal-Kostituzzjoni ta' Malta w ta' l-Artikolu 6 (1) tal-Konvenzjoni Ewropea hu dak li jibda mil l-1 ta'Lulju, 1983, meta George Xuereb intavola l-kawza tieghu quddiem il-Prim Awla tal-Qorti Civili biex jottjeni l-hrug tal-***Mandat In Factum*** kontra Dorothy Xuereb, sat-2 ta' Ottubru, 2001, id-data meta dawn l-istess proceduri gew decizi, cioe', perijodu ta' sbatax (17) il-sena u tlett (3) xhur.

Il-Qorti ezaminat bir-reqqa dovuta l-atti tal-kawza msemmija sabiex tara jekk gewx sodisfatti jew le l-kriterji appena msemmija li ghandhom jigu kunsidrati qabel ma tiddeciedi jekk dan iz-zmien kienx wiehed ragjonevoli jew le.

Ghal dik li hija s-sekwenza kronologika ta' dak kollu li sar f'dawk il-proceduri kemm damu sejrin, din il-Qorti m'ghandhiex ghalfejn toqghod telenkahom hawnhekk. Huwa bizzejjed li ssir riferenza ghan-Nota tar-rikorrent, gja' qabel imsemmija, liema dati w fatti msemmija kronologikament minnu f'dik in-Nota ma gew kontradetti minn hadd, bl-eccezzjoni ghal xi dettalji xejn sostanzjali jew ta' rilevanza. Il-Qorti, ghalhekk, tghamel taghha dak li ndika r-rikorrent f'dik in-Nota tieghu bhala sekwenza kronologika ta'fatti w dati, li huma nkontestati, kif intqal.
Il-Qorti issa sejra tezamina l-kriterji msemmija qabel biex tara jekk dawn jinkwadrawx fil-kaz prezenti.

<u>In-Natura u/jew il-Komplessita' tal-Kaz</u>

Minn ezami akkurat tal-process tal-kawza in kwistjoni, dik tal-***Mandat In Factum***, jirrizulta ghal din il-Qorti li dik il-kawza ma kienetx xi wahda kumplikata jew difficli biex tigi deciza. Ma kienx hemm xi numru sostanzjali ta' xhieda li kellhom jinstemghu. Fil-fatt jidher li x-xhieda kienet tikkonsisti fir-rikorrent u intimata odjerni, George u Dorothy Xuereb, u l-Marixxal George Sammut.

Hawnhekk il-Qorti mhiex qed tikkunsidra biss il-fatt tat-tul taz-zmien li hadu dawk il-proceduri, ghaliex, kif sewwa

jinghad, din mhiex semplicement kwistjoni ta' xi ghadd materjali ta' zmien, ta' numru ta' snin li kawza ddum ma tintemm. Hu ferm aktar importanti li wiehed jara w jezamina ezatt x' kien il-meritu tal-proceduri. U hu propju hawnhekk, ghalhekk, li dawn il-proceduri mibdija minn George Xuereb biex jottjeni il-***Mandat In Factum*** certament ma kienux xi proceduri li minn natura taghhom kellhom jiehdu dan it-tul ta' zmien, aktar minn sbatax (17) il-sena, biex jigu decizi. Il-meritu ta' dawk il-proceduri certament ma kienx xi wiehed kompless jew difficli. Anzi ma hemm ebda dubju li dawk il-proceduri setghu facilment jigu konkluzi fi ftit seduti. Wara kollox, kull ma kien qed jaghmel George Xuereb permezz ta' dawk il-proceduri hu li ried jesegwixxi sentenza favur tieghu, u billi l-procedura biex jaghmel dan permezz ta' Mandat/i ta' Qbid ma hallew ebda ezitu pozittiv, hu rrikorra lejn il-Qorti fejn talabha tordna jew tawtorizza l-hrug ta' ***Mandat In Factum*** specifikatament biex tigi b' hekk esegwita s-sentenza moghtija fit-23 ta' Marzu, 1983, (Citaz. Nru. 590/77/G).

Mela, f'kawza li ma kienet tippresenta ebda diffikulta' partikolari, ebda kumplikazzjoni jew komplessita', perijodu ta' sbatax (17) il-sena w tlett (3) xhur biex il-process jigi deciz, jidher, almenu fuq bazi ta' "**prima facie**", li hu zmien eccessivament twil, mhux gustifikat, u ma jistghax jitqies li kien xi zmien ragjonevoli. Hu tul ta' zmien li jindika jew jipponta lejn vjolazzjoni tad-dritt kostituzzjonali li wiehed ghandu jkollu smigh xieraq fi zmien ragjonevoli.

Pero' hemm kunsiderazzjoni ohra li wiehed ikrid necessarjament jikkunsidra, apparti dik tal-komplessita' tal-kaz, u cioe' :

<u>Il-Kondotta tal-Partijiet fil-Kawza</u>

Minn ezami ta' l-atti, din il-Qorti hi sodisfatta li ghalkemm ir-rikorrent kif ukoll l-intimata Dorothy Xuereb kkontribwew ghal dan id-dewmien, bl-imsemmija ntimata tikkontribwixxi ferm u ferm aktar mir-rikorrent George Xuereb ghal dan l-istat ta' fatt, mill-banda l-ohra, George Xuereb ma jistghax jinghad li l-kontribut tieghu ghad-dewmien kien xi wiehed sostanzjali, fis-sens li l-proceduri in kwistjoni ma setghux

jimxu ‘l quddiem u jiehdu l-andament normali taghhom minhabba xi mgieba tieghu. Anzi, ghall-kuntrarju, mid-diversi proceduri li George Xuereb kien istitwixxa, anke sa minn qabel l-1 ta’ Lulju, 1983, hu ferm evidenti li hu kellu kull interess li jara li dawk il-proceduri kollha jimxu ‘l quddiem bi speditezza, b’ mod normali w ragjonevoli l-ghaliex kellu hafna x’ jikkawtela. Bizzejjed jigi mfakkar li r-retroxena ta’ dan kollu hu li r-rikorrent ried, u ottjena, sentenza favur tieghu biex jiehu lura numru ta’ oggetti ta’ valur li kienu jappartjenu lilu bhala beni parafernali w li kienu ghadhomn fil-pussess materjali ta’ l-intimata Dorothy Xuereb.

Barra minn hekk, jirrizulta mill-atti li kull darba li dawn il-proceduri kienu thallew ‘sine die’, u dan ghal xi raguni jew ohra, kien dejjem George Xuereb li ha hsieb li jergghu jigu riappuntati biex jimxu ‘l quddiem. Ghalhekk, jekk ir-rikorrent ikkontribwixxa b’xi mod ghad-dewmien, dan ma kienx xi kontribut sostanzjali fis-sens li dak id-dewmien jista’ jigi attribwit lilu. Mhux hekk biss, izda jirrizulta wkoll li r-rikorrent kien effettivament ta sehmu biex jassigura li dawk il-proceduri jimxu ‘l quddiem bi speditezza normali.

Mhux l-istess jista’ jinghad ghar-rigward l-intimata Dorothy Xuereb. Bizzejjed jinghad li dawn il-proceduri baqghu stagnati ghal zmien konsiderevoli, ferm aktar minn dak ragjonevoli, ghal numru ta’ snin, biex hi tressaq il-provi taghha, provi konsistenti principalment, jekk mhux esklussivament, fix-xhieda taghha stess. Fil-fatt, anke sa ftit xhur ilu, qabel ma dawn il-proceduri gew decizi fit-2 ta’ Ottubru, 2001, Dorothy Xuereb kienet ghada qed tirritjeni li kien ghad baqghalha tressaq xi provi, dan wara li kienu ghaddew aktar minn sbatax (17) il-sena.

Ma hemm ebda dubju li din l-intimata kkontribwit sewwa w sostanzjalment biex ikun hemm dan id-dewmien f’dawn il-proceduri. Il-Qorti mhiex qed tghid li l-intimata ghamlet dan malizzjosament. Xejn minn dan. Pero’, jibqa’ l-fatt illi hafna seduti ma sarux u gew akkordati differimenti propju minhabba l-intimata, ghal xi raguni jew ohra, tajba jew hazina, u dan il-kontribut taghha ghin konsiderevolment biex ikun hemm dan id-dewmien. Minn naha taghha, u

kuntrarjament ghal dak li ghamel ir-rikorrent, Dorothy Xuereb ma ghamlet xejn biex thaffef dawn il-proceduri.

F'dan l-isfond, u in vista tas-sentenza tat-23 ta'Marzu, 1983, fejn Dorothy Xuereb kienet giet ikkundannatha li tirrestitwixxi lill-George Xuereb l-oggetti prezzjusi in kwistjoni, abbinat mal-fatt li hi stess tammetti li fuq allegat parir ta' l-avukat taghha, hi kienet gja' iddisponiet minn dawk l-istess oggetti, propjeta' ta'George Xuereb, u dan bejn id-data ta' din is-sentenza tat-23 ta'Marzu, 1983, u d-data ta' meta George Xuereb beda l-proceduri biex jottjeni l-***Mandat In Factum***, cioe' l-1 ta'Lulju, 1983, f'temp ta' ftit xhur, allura din il-Qorti ghandha ragjonevolment tahseb u tikkonkludi li din l-intimata, rinfaccjatha bil-possibilita' li tispicca l-habs bhala effett ta' dan il-Mandat, kellha kull interess li dawk il-proceduri kontriha jitwalghu w jdumu ma jispiccaw kemm jista' jkun possibbli. Din il-Qorti ma hadet ebda impressjoni li Dorothy Xuereb kienet b'xi mod herqana biex din il-kawza tigi konkluza fi zmien ragjonevoli, bhal ma indubjament kien George Xuereb, u dan minkejja li hi tallega li hi wkoll kellha dan l-interess. Il-Qorti xejn ma hi konvinta minn din l-allegazzjoni ta' l-intimata.

<u>Il-Mod kif il-Proceduri gew Trattati jew Kondotti mill-Qorti</u>

Ir-rikorrent ressaq provi, u dan bix-xhieda tieghu stess, izda partikolarment bix-xhieda ta' l-Avukat Giovanni Bonello (illum Imhallef fil-Qorti Ewropea ta'Strasbourg) u ta' l-Avukat George Cutajar, zewg avukati li kienu originarjament jippatrocinawh, li bihom ried juri lil din il-Qorti li gudikant wiehed partikolari li kien ippresjeda din il-kawza in kwistjoni, u cioe', bejn it-2 ta' Ottubru, 1991, sa meta kien rtira bl-eta', madwar Mejju, 2000, cirka ghal disgha (9) snin shah, kien diversi drabi apertament, 'seduta stante', wera li kellu interess li ma jkunx hu li jiddeciedi din il-kawza. Ta' min josserva hawnhekk li sa meta beda jippresjedi dan il-gudikant f' dawn il-proceduri, dawn gja' kienu ilhom pendenti tmin (8) snin minn qabel, zmien dan li hu piuttost twil ukoll, tenut kont li din kienet

kawza li ma ppresentat ebda komplikazzjoni jew diffikolta'. F'dawk it-tmin snin kienet gja' ghaddiet minn taht idejn tlett gudikanti ohra w ma gietx konkluza.

L-imsemmija xhieda prodotti mir-rikorrent semmew diversi okkazzjonijiet fejn, skond huma, dan il-gudikant partikolari ghamel diversi dikjarazzjonijiet, u dan pubblikament waqt is-smigh ta' dawn il-proceduri, li bihom wera b'mod manifest l-intenzjoni tieghu li ma riedx jiddeciedi din il-kawza hu. Effettivament, u dana bhala stat ta'fatt biss u xejn aktar, din il-kawza ma gietx deciza minn dak il-gudikant, izda minn gudikant iehor li gie warajh meta rtira madwar Mejju, 2000, u dan iddecieda din il-kawza fit-2 ta' Ottubru, 2001.

Mill-banda l-ohra, pero', ghandu jinghad ukoll li dak li gie allegat li qal dak il-gudikant f'diversi okkazzjonijiet mhux qieghed 'in atti', u, ghalhekk, jekk inghad, dan qed jixhduh biss xhieda 'ex parte', u dak id-diskors jista' jittiehed biss, se mai, bhala li ntqal 'obiter', u, konsegwentement, mhuwiex prova konklussiva ta' xi agir irresponsabbli ta' dak il-gudikant partikolari. Apparti li hemm il-kwistjoni ta' l-interess l-ghaliex qalu hekk dawn ix-xhieda, li ghalkemm bla ebda mod ma gew kontradetti, pero', kif intqal, dak l-Imhallef ma ghandu ebda mezz biex jiddefendi lilu nnifsu kontra dak li gie allegat li kien qal, u in bazi tal-fatt li hemm il-presunzjoni favur tieghu li hu professjonist doveruz, li jaqdi l-funzjoni tieghu skond kif titlob minnu l-ligi.

F'dan il-kaz, ghalhekk, din il-Qorti ma tat ebda valur probatorju lil din ix-xhieda.

Pero', jibqa' l-fatt li parti mill-funzjonijiet u doveri ta' kull gudikant hu propju li jara w jassigura li x-xoghol assenjat lilu jimxi b'mod normali w ragjonevoli. Hu ghandu jara li kawzi quddiemu jigu decizi bi speditezza w fi zmien ragjonevoli, u li ma jhalliex numru ta' kawzi jakkumulawlu inutilment. Hu minnu li f'din il-funzjoni ta' qadi tad-dmirijiet ta' kull gudikant, wiehed ghandu wkoll jikkunsidra c-cirkostanzi li fihom dak il-gudikant ikun qed jahdem, bhal ma hi c-cirkostanza tan-numru ta' kawzi assenjati lilu, in-numru ta' gudikanti li qedin hemm biex jlahhqu man-

numru ta’ kawzi pendenti w ohrajn li jigi introdotti, l-infrastruttura necessarja li l-Istat obbligat li jipprovdi lil kull gudikant sabiex dan jaqdi din il-funzjoni tieghu bl-aktar mod adegwat, eccetera. Pero’, huma x’inhuma dawn ic-cirkostanzi, hu dejjem mistenni minn kull gudikant, prezunt professjonist responsabbli li jaf sewwa x’inhuma d-doveri tieghu, li dan ghandu jkun jaf x’sistema ghandu juza biex jiddisponi mill-kawzi assenjati lilu bl-ahjar mod possibbli w bi speditezza ragjonevoli, u dan irrespettivament minn numru ta’ kawzi li ghandu w n-natura taghhom.

Kull gudikant ghandu jkun jaf liema huma dawk il-kawzi li huma ta’ facli spedizzjoni, u, allura, ghandu jara li dawn jigu decizi malajr, minghajr ebda dewmien u fi zmien piuttost qasir, liema huma dawk il-kawzi li minn natura taghhom jirrikjedu ftit aktar zmien minn dawk l-ohrajn gja’ msemmija ta’ facli spedizzjoni, u liema huma dawk il-kawzi l-ohra, komplessi w li jippresentaw xi diffikolta’, li certament jirrikjedu ferm aktar zmien, u forsi aktar attenzjoni w studju jew ricerka. Fi ftit kliem, kull gudikant ghandu jfittex u jizviluppa il-**‘modus operandi’** tieghu biex jassigura speditezza xierqa fil-kawzi lilu assenjati u jaccerta li dawn jiehdu l-kors u andament normali taghhom biex jigu decizi fi zmien ragjonevoli, u dan ghall-ahjar amministrazzjoni tal-gustizzja w in ottemperanza ma’ dak li jghidu l-Artikolu 39 (2) tal-Kostituzzjoni ta’ Malta w l-Artikolu 6 (1) tal-Konvenzjoni Ewropea.

Issa fil-kaz in ezami, gja’ ntqal li l-proceduri in kwistjoni ma kienux xi proceduri li minn natura taghhom kienu jindikaw xi diffikolta’ jew komplessita’. In-numru tax-xhieda w provi kien marginali, u l-attur/rikorrent bla ebda mod ma kkontribwixxa sostanzjalment biex ikun hemm id-dewmien minnu lamentat, anzi, ta sehmu bis-shih biex jara li dawk il-proceduri jimxu ‘l quddiem u jigu decizi fi zmien ragjonevoli. Intqal li mhux l-istess ghar-rigward il-konvenuta/intimata Dorothy Xuereb li damet snin shah biex tressaq il-provi taghha, u kellha kull interess li dawn il-proceduri jitwalghu w jiehdu tul ta’ zmien biex tevita jew tbieghed kemm jista’ jkun il-konsegwenzi li setgha jgib mieghu il-***Mandat In Factum***. Hu ghal kollox irrilevanti li dawn il-proceduri issa, fil-mori ta’ dawn il-proceduri

kostituzzjonali, gew decizi fit-2 ta' Ottubru, 2001, b'ezitu kontra l-attur/rikorrent, ghalkemm hemm appell pendenti. Li jinteressa lil din il-Qorti hu biss iz-zmien li hadu dawk il-proceduri biex jigu decizi, ghall-anqas fil-prima istanza, cioe', aktar minn sbatax (17) il-sena, mill-1 ta' Lulju, 1983 sat-2 ta' Ottubru, 2001.

Tenut kont ta' dan kollu, mela, hija l-fehma ta' din il-Qorti li l-element ta' dewmien f'dan il-kaz huwa wiehed ferm evidenti w manifest. Dan hu kaz carissimu ta' **"res ipsa loquitur"**. L-imsemmi zmien, indubjament, u taht kull aspett, hu zmien eccessivament twil li fic-cirkostanzi ma jistghax jitqies li kien xi zmien ragjonevoli.

Fid-dawl tac-cirkostanzi kollha rilevanti f'dan il-kaz, il-Qorti tara li fil-proceduri **Citaz. Nru. 807/83/CS/WG/VCC/FGC/RCP,** fl-ismijiet **"George Xuereb –vs- Dorothy mart George Xuereb"**, li bdew fl-1 ta' Lulju, 1983, u gew decizi fit-2 ta' Ottubru, 2001, mill-Prim Awla tal-Qorti Civili, kien hemm dewmien ferm u ferm esagerat, dewmien bla ebda mod gustifikat, dewmien li ghandu jirrispondi ghalih l-Istat.

Dwar il-posizzjoni ta' l-initimata Dorothy Xuereb f'dawn il-proceduri kostituzzjonali, din qedha hemm semplicement ghall-fini tal-kompletezza tal-gudizzju, ghal kull interess li jista' jkollha, dan ghaliex fi proceduri bhal dawn, huwa biss l-Istat li huwa responsabbli ghall-Istituzzjonijiet tal-pajjiz, u mhux l-individwu privat. U ghalkemm hu evidenti li l-intimata kkontribwiet sostanzjalment ghad-dewmien imsemmi, dan meta dik il-Qorti ma hadet ebda pass kontriha biex din ma taghmilx hekk, jew ma hadet ebda pass iehor li dehrilha li kellha tiehu biex ma jkunx hemm dan id-dewmien, l-intimata ma tistghax tinzamm responsabbli ghall-vjolazzjoni ta' l-Artikolu 39 (2) tal-Kostituzzjoni ta' Malta w ta' l-Artikolu 6 (1) tal-Konvenzjoni Ewropea, liema zewg Artikoli jorbtu biss l-Istat. Se mai, u jekk hu l-kaz, spetta ghar-rikorrent li jfittex ghad-danni lill-intimata, talvolta jidhirlu li ghandu jew li ghad ghandu xi dritt. Pero', din il-Qorti ma tistgha taghti ebda provvediment kontra l-intimata.

Rimedju

Minn dak kollu li ntqal fuq, jidher ferm evidenti illi dan iz-zmien eccessivament twil, certament mhux xi wiehed ragjonevoli, wassal sabiex ir-rikorrent isofri mhux biss danni materjali, konsistenti f' telf konsiderevoli ta' propjeta' parafernali, izda anke danni morali. Indubjament, f' cirkostanzi bhal dawn, il-gurisprudenza Ewropea turi li ghandu jinghata xi kumpens fejn gie vjolat id-dritt ghall-smigh xieraq fi zmien ragjonevoli, sancit bl-Artikolu 6 (1) tal-Konvenzjoni Ewropea. Dan l-ammont ta' kumpens jithalla fid-diskrezzjoni tal-gudikant, tenut kont tac-cirkostanzi kollha tal-kaz, partikolarment ic-cirkostanza tat-tul taz-zmien, tad-dewmien eccessiv w irragjonevoli biex jigu decizi l-proceduri. U ghalhekk din il-Qorti sejra tapplika l-istess principju hawnhekk sabiex taghti dak ir-rimedju lir-rikorrent li, fl-opinjoni taghha, huwa wiehed adegwat fic-cirkostanzi. Dan hu biss kumpens u taht ebda forma ma ghandu jittiehed li dak li sejra tistabbilixxi l-Qorti hu in linea ta' xi danni materjali."

L-Appell ta' l-Avukat Generali

Minn din is-sentenza appella biss l-Avukat Generali. L-aggravji tieghu huma, bazikament, is-segwenti:

1. li huwa ma ghandux ikun legittimu kontradittur f'kawzi fejn qed jigi allegat li kien hemm dewmien irragjonevoli fi proceduri gudizzjarji in vjolazzjoni ta' xi dritt fondamentali kif protett bil-Kostituzzjoni u/jew bil-Konvenzjoni;
2. li l-ewwel Qorti ghamlet apprezzament hazin tal-provi; u
3. li r-rimedju moghti huwa sproporzjonat.

Konsiderazzjonijiet ta' din il-Qorti

A. Qabel ma' din il-Qorti tghaddi biex tikkunsidra *seriatim* l-aggravji ta' l-appellant Avukat Generali, hi tal-fehma li ghandha tikkummenta dwar l-ewwel paragrafu tar-risposta

ta' l-appellat George Xuereb[1]. F'dan il-paragrafu l-imsemmi appellat jghid li galadarba fid-*decide* l-ewwel Qorti ma qalitx espressament li kienet qed tillibera lis-Segretarju Permanenti fil-Ministeru tal-Gustizzja u lir-Registratur tal-Qrati mill-osservanza tal-gudizzju – dan qalitu, skond l-appellat, *obiter* f'parti ohra tas-sentenza izda mhux fid-*decide* – allura dawn it-tnejn gew ukoll dikjarati responsabbli ghall-ksur tad-dritt fondamentali tieghu; u galadarba huma ma appellawx *"…l-effetti ta' l-ewwel sentenza marru in gudikat u allura huwa in kontrosens dak li qieghed jitlob l-Avukat Generali ta' l-anqas fuq il-meritu biex tigi revokata s-sentenza appellata."* Dina l-osservazzjoni tal-appellat Xuereb hija infondata u tirrazenta l-fieragh, u ghalhekk ser tittiehed in konsiderazzjoni minn din il-Qorti meta tigi biex tikkunsidra l-kap ta' l-ispejjez. Huwa minnu li l-Artikolu 219 tal-Kodici ta' Organizzazzjoni u Procedura Civili (Kapitolu 12) jippreskrivi illi *"Kull dikjarazzjoni li l-qorti trid li tkun deciziva jew obbligatorja, ghandha tigi mdahhla fid-dispozittiv."* Pero` huwa wkoll principju stabbilit fil-gurisprudenza illi dan l-Artikolu 219 ifisser illi *"biex dikjarazzjoni tkun konklusiva jew obbligatorja ma tridx tkun merament jew ragonament jew semplici motiv izda vera soluzzjoni ta' kwistjoni trattata fis-sentenza li tirraprezenta l-konkluzjoni finali tal-Qorti fuq il-kwistjoni. Dak li hu importanti huwa illi s-soluzzjoni jew konkluzjoni tkun inkluza fis-sentenza u ma jimportax f'liema parti partikolari taghha: "operative part of the judgement" ghandha logikament tfisser kull parti tas-sentenza fejn tassew ikun hemm soluzzjoni jew definizzjoni ta' kwistjoni li l-Qorti tintendi li ghandha tkun konkluziva jew obbligatorja … …"* (**Dottor Antonio Caruana v. Dottor Edgar Buhagiar noe et Appell Civili 17/10/1965 Vol. XLIX-I-1**, ara wkoll **Antonio Falzon noe v. Dottor Edgar Buhagiar et noe Appell Civili 08/03/1948 Vol. XXXIII-I-230**). Ghalkemm huwa veru li l-intimati s-Segretarju Permanenti fil-Ministeru tal-Gustizzja w ir-Registratur tal-Qrati ma gewx liberati mill-osservanza tal-gudizzju fil-parti ta' l-ahhar tas-sentenza appellata, huma gew hekk liberati fil-korp tad-decizjoni wara li l-Qorti ikkunsidrat jekk humiex

[1] Anke Dorothy Xuereb ippresentat risposta, izda din ma qalet xejn fir-risposta taghha li b'xi mod jimmerita xi kumment minn din il-Qorti.

legittimi kontraditturi. Fil-fatt f’pagna 13 tas-sentenza insibu hekk:

“Hu evidenti, mela, li certament is-Segretarju Permanenti fil-Ministeru tal-Gustizzja ma jirrapresentax l-Istat f’azzjonijiet bhal dawn odjerni, u allura, l-eccezzjoni tieghu li hu mhux il-legittimu kontradittur ghandha tigi milqugha, b’dan li hu qed jigi liberat mill-osservanza tal-gudizzju bl-ispejjes kontra r-rikorrent f’dan ir-rigward. Hu propju ghalhekk, mela, li din l-eccezzjoni sollevata mir-Registratur tal-Qorti [recte: Qrati] qed tigi milqugha, u hu qed jigi liberat mill-osservanza tal-gudizzju bl-ispejjes kontra ir-rikorrent f’dan ir-rigward.”

Fid-dawl ta’ dawn iz-zewg dikjarazzjonijiet, ma jistax ikun hemm dubbju li s-soluzzjoni u definizzjoni tal-kwistjoni jekk dawn iz-zewg intimati kienux legittimi kontraditturi kienet konklusiva u l-liberazzjoni taghhom mill-osservanza tal-gudizzju kienet vinkolanti, nonostante li ma gietx ripetuta fl-ahhar tas-sentenza.

B. L-ewwel aggravju tal-appellant Avukat Generali huwa bazikament fis-sens li hu, bhala parti mill-Ezekuttiv, ma ghandux ikun legittimu kontradittur f’kawzi fejn qed jigi allegat li qorti hadet zmien mhux ragjonevoli biex tiddeciedi kawza. Dan l-aggravju ma giex formalment sollevat bhala eccezzjoni quddiem l-ewwel Qorti izda hemm accenn ghall-kwistjoni ta’ min hu f’dan il-kaz il-legittimu kontradittur fin-nota ta’ l-osservazzjonijiet li l-istess Avukat Generali, flimkien mas-Segretarju Permanenti fil-Ministeru tal-Gustizzja ppresentaw quddiem l-ewwel Qorti fil-5 ta’ Dicembru 2001 (fol. 124). Issa, l-Artikolu 181B tal-Kap. 12, introdott bl-Att XXIV ta’ l-1995, elenka min ghandu jirraprezenta l-Gvern fi proceduri fil-qrati b’mod specifiku. Skond l-Artikolu 181B(1), il-Gvern ghandu jkun rapprezentat fl-atti u fl-azzjonijiet gudizzjarji mill-Kap tad-Dipartiment li jkun inkarigat fil-materja in kwistjoni. Pero fis-subinciz (2) il-ligi tkompli tghid li: *“L-Avukat Generali jirraprezenta lill-Gvern f’dawk l-atti u l-azzjonijiet gudizzjarji li minhabba n-natura tat-talba ma jkunux jistghu jigu diretti kontra xi wiehed jew*

aktar mill-kapijiet tad-dipartiment tal-Gvern.” Fis-sistema guridiku taghna, huwa r-ram Ezekuttiv tal-Gvern – il-kelma “Gvern” mifhuma fis-sens wiesa’ u pjuttost dottrinali ta’ “Stat” – li jidher kemm f’kawzi ta’ natura penali (hekk ara, per ezempju, l-Artikolu 4(1) tal-Kodici Kriminali) kif ukoll f’kawzi ta’ natura civili, inkluzi dawk kostituzzjonali. Infatti, huwa r-ram Ezekuttiv tal-Gvern li jinsab f’posizzjoni li jista’ jaghti rimedju effettiv f’kaz li l-“Istat” jew wiehed mir-rami l-ohra jirrizulta, fi proceduri gudizzjarji, li jkun b’xi mod naqas; u huwa wkoll ir-ram Ezekuttiv li ghandu l-mezzi biex jista’ jassigura li, safejn hu possibbli, iz-zewg rami l-ohra ma jagixxux b’mod li jigu lezi d-drittijiet ta’ terzi. Kif din il-Qorti, diversament komposta, qalet fis-sentenza taghha tas-7 ta’ Dicembru 1990 fil-kawza fl-ismijiet **Joseph Abela v. L-Onor. Prim Ministru** (deciza, ghalhekk, qabel l-emendi introdotti fil-Kap. 12 fl-1995):

“F’kawzi ta’ natura kostituzzjonali bbazati fuq id-drittijiet fundamentali, il-legittimi kontraditturi ta’ dawk l-azzjonijiet jinqasmu fi tlett kategoriji. L-ewwel kategorija tikkomprendi dak li huwa allegat li huma direttament jew indirittament, responsabbli, ghall-kummissjoni jew ommissjoni, ta’ xi fatt li jikser xi dritt fundamentali protett mil-ligi. Fit-tieni kategorija huma dawk li ghall-ommissjonijiet jew kummissjonijiet tal-persuni ta’ l-ewwel kategorija jistghu jkunu responsabbli biex jaghtu jew jiffornixxu r-rimedji li s-sentenza, li takkolji l-lament tal-ksur ta’ dritt fundamentali, tissanzjona. It-tielet kategorija mbaghad hemm dawk il-partijiet kollha li jkunu in kawza, meta l-kwistjoni kostituzzjonali tinqala’ fuq jew waqt xi procedura gudizzjarja.”

U iktar tard fl-istess sentenza din il-Qorti kienet qalet hekk:

“…f’dawn il-proceduri ta’ natura kostituzzjonali hemm zewg aspetti li mhux necessarjament ikunu konnessi – ir-responsabbilita` ma tkunx necessarjament konnessa mar-rimedju – cioe` l-att anti-kostituzzjonali jista’ jkun kommess minn persuna, waqt li r-rimedju jew il-mizuri rimedjali jigu pretizi minn haddiehor…u ghalhekk, dawk il-persuni li jirrapresentaw dawk il-

fonti rimedjali qatt ma jista’ jinghad li mhumiex il-legittimi kontradditturi – anke meta mhumiex responsabbli bl-ebda mod ghall-misfatt kostituzzjonali u ma’ ghandhom assolutament ebda possibilita` li jinfluwenzaw b’xi mod dak il-misfatt. Dan qed jinghad b’mod *assolut*, ghalkemm ir-realta` -- daqstant iehor assolutament – tkun *dejjem* mod iehor. Per ezempju – fil-kaz ta’ dewmien biex tinghata sentenza – il-Qorti ma tkunx qed timrah fl-immaginattiv meta tghid li *parti* almenu mit-tort ta’ dak id-dewmien kien dovut ghan-numru eccessiv ta’ kawzi li mhallfin successivi, kellhom, fis-snin li damet il-kawza, fattur dan li xi ftit jew wisq huwa attribwibbli ghall-amministrazzjoni ta’ l-Onorevoli Ministru tal-Gustizzja u mhux biss esklussivament ghan-nuqqasijiet ta’ l-Imhallfin – kif semplicement donnu tirritjeni dik is-sentenza[2].”

L-Avukat Generali huwa persuna li hija kompriza fit-tieni kategorija in kwantu jekk, ghall-grazzja ta’ l-argument, l-allegat lament tar-rikorrent jigi ppruvat, huwa f’pozizzjoni li jipprovdi rimedju finanzjarju – u fil-kaz odjern, ir-rimedju li mad-daqqa t’ghajn jidher li hu l-aktar indikat huwa dak tal-kumpens pekunjarju (kemm-il darba ma tiddecidix li s-semplici dikjarazzjoni li kien hemm lezjoni tammonta ghal “just satisfaction”). L-Avukat Generali huwa wkoll persuna tat-tieni kategorija in kwantu dejjem ghandu interess li jkun jaf u jara li l-ligijiet u l-proceduri gudizzjarji jikkonformaw ruhhom mal-Kostituzzjoni u l-Konvenzjoni Ewropea. Ghalhekk, ghalkemm fil-kaz odjern l-Avukat Generali ma hux il-persuna direttament jew indirettament responsabbli ghall-allegata vjolazzjoni tad-drittijiet fundamentali tar-rikorrent George Xuereb, certament ma jistax jinghad li huwa ma hux il-legittimu kontradittur f’dawn il-proceduri. Apparti dan kollu, illum il-legislatur, bl-introduzzjoni ta’ l-Artikolu 181B imsemmi, ghamel il-posizzjoni cara bizzejjed (u b’dan il-mod evita wkoll il-hafna “fishing expeditions” li kienu jigu intraprizi fil-passat biex jigi determinat minn hu l-legittimu kontradittur f’kawzi bhal dik in dizamina) b’mod li din il-Qorti tiskanta kif l-

[2] Ir-referenza hawnhekk hija ghas-sentenza tal-Qorti Kostituzzjonali tad-9 ta’ Novembru, 1988 fl-ismijiet ***Lucien Stafrace noe et v. L-Agent Registratur tal-Qrati et***.

appellant odjern ghadu b'xi mod qed jinsisti li hu ma hux il-legittimu kontradittur.

C. It-tieni aggravju ta' l-Avukat Generali huwa li l-ewwel qorti ghamlet apprezzament hazin tal-fatti.

Huwa pacifiku fil-gurisprudenza tal-Qorti Ewropea li l-fatturi li principalment ghandhom jittiehdu in konsiderazzjoni sabiex jigi determinat jekk is-smiegh ta' process eccediex il-parametri ta' smiegh fi zmien ragonevoli huma l-komplessita` tal-kaz, l-agir tal-partijiet fil-kawza u l-agir ta' l-awtorita` jew awtoritajiet relevanti – f'dan il-kaz l-agir ta' l-awtorita` gudizzjarja. L-ebda fattur wahdu ma huwa deciziv, u ghalhekk kull kaz irid jigi ezaminat fuq il-merti tieghu u fil-kwadru tat-totalita` tal-fatti u cirkostanzi. Barra minn hekk id-dritt tal-partijiet li jinghataw decizjoni kemm jista' jkun malajr ghandu jigi mwiezen mal-htiega ta' ezami akkurat tal-fatti u punti ta' ligi involuti, u mat-tmexxija xierqa tal-proceduri.

Huwa rrilevanti ghal fini ta' dan l-ezami jekk finalment l-attur George Xuereb rebahx jew tilifx l-kawza civili, ghalkemm din il-fattur jista' jittiehed in konsiderazzjoni mac-cirkostanzi l-ohra jekk il-Qorti tkun msejha biex tillikwida xi kumpens ghal danni morali minhabba dewmien. Kemm il-Kostituzzjoni kif ukoll il-Konvenzjoni Ewropea jiggarantixxu smiegh xieraq fi zmien ragonevoli lil *"kull persuna"* minghajr ebda distinzjoni. Ghalhekk huwa rrilevanti ghall-fini tal-garanziji kostituzzjonali u konvenzjonali, jekk min iressaq l-ilment hux l-attur jew il-konvenut, jew jekk hux il-parti rebbieha jew il-parti telliefa.

Fil-kaz odjern, il-kawza bdiet fl-1 ta' Lulju 1983, meta George Xuereb intavola l-kawza tieghu quddiem il-Prim Awla tal-Qorti Civili biex jottjeni l-hrug tal-mandat *in factum* kontra martu Dorothy Xuereb, u giet deciza in prim istanza fit-2 ta' Ottubru 2001, cioe` wara perjodu ta' tmintax-il sena u tlett xhur. Huwa veru li l-kawza giet definittivament deciza fis-27 ta' Marzu 2003 bis-sentenza tal-Qorti ta' l-Appell, pero` l-ilment tar-rikorrent George Xuereb u d-decizjoni li minnha gie intavolat dan l-appell

jirreferu ghal perjodu li fih il-kawza damet pendenti quddiem il-Prim Awla tal-Qorti Civili.

Ghar-rigward ta' l-ewwel fattur, cioe` l-komplessita` tal-kaz, din il-Qorti hija tal-fehma li l-kawza ma kienitx ta' xi kumplessita` jew diffikulta` straordinarja. Telghu jixhdu biss tlett xhieda: il-kontendenti George u Dorothy Xuereb, u marixxal tal-qorti. Huwa veru li kawza ghal hrug ta' mandat *in factum* ma hijiex kawza li ssir ta' spiss, u l-gudikant irid forsi jagixxi b'aktar kawtela minn f'kawza normali, billi f'kaz ta' ezitu posittiv ghall-attur il-konvenut jintbaghat il-habs. Pero`, kif sewwa osservat l-ewwel qorti, f'kawza ghal hrug ta' mandat *in factum*, l-attur jitlob biss li tigi enforzata sentenza li gia jkollu favorih, stante li l-mertu tal-vertenza originali ikun gia gie deciz u stabbilit f'sentenza precedenti. Ghalhekk f'kawza ghal hrug ta' mandat *in factum*, il-gudikant ma ghandux ghalfejn jidhol fil-fatti tal-vertenza originali, izda biss jivverifika li s-sentenza ma gietx ezegwita u li jissussistu l-elementi rikjesti mil-ligi ghal hrug ta' tali mandat – verifika li *prima facie* certament ma ghandhiex tiehu tmintax-il sena sabiex issir. Fil-fatt skond il-verbal ta' l-24 ta' Jannar 1984, il-kawza kienet thalliet ghall-provi kollha tal-partijiet. B'dana kollu d-decizjoni in prim istanza inghatat fit-2 ta' Ottubru 2001.

Pero` jrid jigi ezaminat ukoll jekk l-appellat/rikorrent George Xuereb kienx b'xi mod jahti, jew jahti wkoll, ghal dan id-dewmien, stante li l-Istat ma jistax ikun tenut responsabbli ghal dewmien li huwa attribwibbli ghall-agir tar-rikorrent. L-awturi Harris, 0'Boyle u Warwick *fil-ktieb taghhom* ***Law of the European Convention of Human Rights***[3] jghidu hekk:

"The responsibilities of the applicant in civil cases, whether such a principle applies or not, are only to 'show diligence in carrying out the procedural steps relevant to him, to refrain from using delaying tactics and to avail himself of the scope afforded by domestic law for shortening proceedings'…Nor is a

[3] Butterworths (London) 1995.

state responsible for delay that results from the conduct of the defendant against whom the applicant brings a civil claim." [4]

Mill-atti tal-kawza jidher li l-attur dam iktar minn disa' snin (9) snin – sas-16 ta' Dicembru 1992 – sabiex jikkonkludi l-provi tieghu. Matul dawn l-ghaxar snin ma deherx kemm-il darba – fattur, dan, li din il-Qorti hi tal-fehma li ghandu jinghata piz konsiderevoli fil-kwadru tal-apprezzament tal-fatti kollha – u halla l-kawza tmur *sine die* erba' darbiet. Il-kawza baqghet stagnata mid-differiment tat-13 ta' Gunju 1986 sas-seduta tat-30 ta' Gunju 1992 – cioe` sitt snin – minhabba nuqqas ta' attivita` ta' l-attur. Ghalkemm wiehed irid jghid ukoll li kull darba li l-kawza marret *sine die*, huwa dejjem talab ir-riappuntament taghha. Pero` din il-Qorti hija tal-fehma li fl-analizi ta' jekk kienx hemm dewmien irragonevoli, dawn is-sitt snin ghandhom jigu mnaqqsa mit-tul ta' zmien li l-kawza hadet sakemm giet deciza.

Min-naha l-ohra, minn meta l-kawza thalliet ghall-provi tal-konvenuta f'Dicembru ta' l-1992 sa meta giet finalment deciza fit-2 ta' Ottubru 2001 – kwazi disa' (9) snin ohra – kien hemm diversi differimenti fejn ma sar xejn jew ma seta' jsir xejn ghal ragunijiet attribwibbli principalment lill-konvenuta. Dan ma jfissirx necessarjament li l-konvenuta agixxiet b'mala fede – pero` bhala fatt kienet il-kagun ta' hafna ragunijiet ghal differimenti billi kienet qed tipprokrastina fl-esposizzjoni tal-provi u tal-kaz taghha.
Fid-dawl ta' dan kollu wiehed irid jezamina wkoll it-tielet fattur cioe` l-agir tal-awtorita` gudizzjarja, ossia jekk kienx hemm dewmien bla bzonn bil-mod ta' kif din ikkonduciet il-kawza in kwistjoni. Dan ghaliex kif gie ritenut mill-Qorti Ewropea fil-kaz **H.T. v. Germany** deciza fil-11 ta' Ottubru 2001:

"As for the conduct of the authorities, the Court recalls that even in proceedings, where it is for the parties to take the initiative with regard to the progress of the proceedings, the national courts are not dispensed from ensuring compliance with the

[4] Pagni 224-225.

requirements of Article 6 of the Convention as regards reasonable time (see the Scopelliti v. Italy judgment of 23 November 1993, Series A n° 258, p. 10, § 25, and the Duclos v. France judgment of 17 December 1996, Reports of Judgments and Decisions 1996-VI, p. 2180, § 55).” (para. 35).

Ghar-ragunijiet spjegati iktar ‘l fuq, din il-Qorti tqis li din il-kawza damet pendenti tnax-il sena u tlett xhur – billi ghandhom jitnaqqsu is-sitt snin li fihom il-kawza kienet stagnata minhabba inattivita` tar-rikorrent. Pero` anki dan il-perjodu ta’ tnax-il sena ma jidhirx li huwa gustifikat, meta wiehed jikkonsidra l-mertu tal-vertenza li l-qorti kellha quddiemha, u li f’dawn il-tnax-il sena il-qorti kellha tisma’ biss tlett xhieda. Qorti ghandha l-obbligu li tassigura li l-kawza timxi b’certa speditezza, kompatibbilment, s’intendi mal-volum tax-xoghol iehor kollu li jkollha. Fil-kaz in dizamina jidher li qabel ma l-kawza giet assenjata lill-ahhar Imhallef li effettivament iddecidiha, il-Prim Awla adoperat indulgenza zejda fit-talbiet ghad-differiment ghall-produzzjoni tal-provi tal-konvenuta. Zewg intoppi ohra li ghenu biex jitwal iz-zmien kienu wiehed l-inkjesta shiha li damet sejra iktar minn sena dwar jekk il-konvenuta kienitx verament indisposta meta naqset li tattendi ghal <u>wahda</u> mis-seduti tal-qorti – haga li dik il-Qorti ma kellhiex tinhela fuqha proprju biex ma tahlix zmien. It-tieni intopp kien li ghal madwar sena wiehed mill-imhallfin li quddiemu f’xi zmien kienet il-kawza kien jew indispost jew okkupat b’xoghol f’qorti ohra fil-gurnata tas-smiegh.

Di piu` matul dan il-perjodu kollu in dizamina d-diferrimenti kienu jkunu generalment pjuttost fit-tul. Dan probabbilment kien kagunat minn pressjoni ta’ xoghol iehor fuq il-Qorti, li wassal li din il-kawza relattivament semplici baqghet dejjem iccedi, differiment wara differiment, ghal kawzi aktar pressanti u possibilment aktar urgenti kemm f’dik l-istess Qorit kif ukoll fi qrati ohra. Sfortunatament fis-sistema taghna Imhallef hafna drabi hu msejjah biex joqghod f’aktar minn qorti wahda (xi mindaqqiet anke fi tlieta jew erba’ qrati differenti), b’ammont esagerat ta’ kawzi f’kull qorti, b’*backup*

amministrattiv u legali minimu (jew xi mindaqqiet inezistenti), u bl-intralc tal-burokrazija zejda fl-Amministrazzjoni tal-Qorti. Minkejja dan, din il-Qorti, wara li qieset ic-cirkostazi kollha ta' dan il-kaz ma tistax ma tikkondividix il-konkluzjoni milhuqa mill-ewwel Qorti u cioe` li f'dan il-kaz kien hemm dewmien mhux ragjonevoli sabiex il-kawza tinqata' in prim istanza. Ghalhekk dan it-tieni aggravju tal-appellant Avukat Generali qed jigi michud.

C. Fl-ahharnett, l-appellant jilmenta li r-rimedju ta' LM3000 bhala danni morali huwa wiehed sproporzjonat. Huwa jsostni ukoll illi hija gurisprudenza stabbilita li f'kazijiet ta' dewmien, is-semplici dikjarazzjoni mill-Qorti li kien hemm lezjoni ghandha sservi ta' "just satisfaction".

Certament ma jistax jinghad, kif qed jippretendi l-Avukat Generali fir-rikors ta' appell tieghu, illi l-ghoti ta' danni morali f'kaz li l-Qorti Ewropeja ssib li gie vjolat d-dritt ghal smiegh xieraq fi zmien ragonevoli huwa rimedju "eccezzjonali". F'dawn l-ahhar snin il-Qorti Ewropeja qieghda taghti kumpens finanzjarju bhala danni morali f'kaz li ssib ksur ta' dan id-dritt. Ghalhekk din il-Qorti ma tistax taqbel ma' l-appellant li ma hemmx lok ghal kumpens ghal danni morali meta jigi lez dan id-dritt fondamentali[5] (ghalkemm xi minn daqqiet u fil-kazijiet kongruwi is-semplici dikjarazzjoni li kien hemm ksur tista' tkun ukoll rimedju adegwat u sufficjenti).

Fil-kaz odjern, din il-Qorti hija tal-fehma li huwa gust li r-rikorrenti jigi kumpensat ghad-danni morali minnu sofferti. L-incertezza fuq perjodu ta' tant snin dwar l-ezitu tal-proceduri tal-mandat *in factum* sabiex jipprova jiehu l-pussess ta' diversi oggetti ta' valur, ma setax ma kienx sors ta' ansjeta` kontinwa ghalih. Wiehed irid jiftakar illi d-dewmien eccessiv fl-amministrazzjoni tal-gustizzja jikkostitwixxi perikolu kbir ghar-rispett ta' l-istat tad-dritt u jipperikolaw l-effikacja u l-kredibilita` ta' l-istess amministrazzjoni (ara **H.T. v. Germany** 11 ta' Ottubru 2001). Pero` tenut kont tar-responsabbilta` in parti ta' l-appellat ghall-istess dewmien kif aktar 'l fuq spjegat, u tac-

[5] Ara, per ezempju, ***Nazzareno sive Reno Zarb v. Avukat Generali*** Qorti Kostituzzjonali 31 ta' Ottubru, 2003.

cirkostanzi kollha l-ohra tal-kaz, din il-Qorti hi tal-fehma li l-ammont ta’ danni ghandu jkun ridott ghal sitt mitt lira

Decizjoni

Ghall-motivi premessi din il-Qorti tirriforma s-sentenza appellata billi thassarha u tirrevokaha biss f’dik il-parti fejn ikkundannat lill-Avukat Generali jhallas lill-appellat George Xuereb in linea ta’ kumpens is-somma ta’ tlett elef lira (Lm3,000) u minflok tikkundannah ihallsu s-somma ta’ sitt mitt lira (Lm600), u tikkonferma s-sentenza appellata fil-bqija. L-ispejjez ta’ dana l-appell ghandhom, in vista ta’ dak li nghad fil-paragrafu **A**, *supra*, jigu sopportati hekk: Dorothy Xuereb thallas l-ispejjez taghha; il-bqija ta’ l-ispejjez jithallsu kwantu ghal zewg terzi (2/3) mill-appellant Avukat Generali u t-terz (1/3) l-iehor mill-appellat George Xuereb.

< Sentenza Finali >

--------------------------------TMIEM--------------------------------